

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 39.

Fylke: Hordaland

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: B ø m l ø

Emne: Høytidsmat ved familiefester Bygdelag:

Oppskr. av: Johs. Tvedt

Gard: Vorland

(adresse): B ø m l ø .

G.nr. 59 Br.nr. 36

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Det meste, eiga røynsle, men noko

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):
av Johan B. Vorland - 81 år - Bømlo - grb. og fiskar

SVAR

A. Fødselen.

1. Ja, det var og er skikk at nabokoner, slekt og venninner ser til barselskone - og har noe med seg.
2. Det vanlege er at de kommer enkeltvis.
3. Det har ikke vært vanlig å gjøre avtale.
4. Mor og eller søstre kom straks (gjerne dagen etter fødselen). Men gardskoner og andre 3. dje til 10. de dag.
5. Bare en gang var det vanlige.
6. Helt fram til 1900 og vel det - var det graut. Enten risengryns- eller hvetemelsgraut med sukker og kanel og rosiner på og med smørøye (norsk kusmør).
7. Se sp. nr. 5.
8. I min bestemors og min mors tid 1850 - 1900 bruktes rose malt amber. Senere bruktes stentøyfat (såkalte perlefat) rosete eller hvite. Steintøyterin med eller uten lokk bruktes av andre. Alm. grove leirfat eller blikkfat bruktes ikke.
9. "Jeg skal gå med sengmat," ble sagt enten man gikk med graut eller kondittorkaker. Blomster er først brukt i de siste år.
10. Ja, alltid kona selv, unntatt om hun var syk eller dårlig tilbeins, da sendte hun en voksen datter, eller om nødvendig tjenestejenta.
11. Mannen var aldri med. Det ansåes upassende for ham.
12. Der ble alltid traktert med kaffe og mat, og det var ingen forskjell om det var gutt eller pike som var født.
13. Noe spesielt navn kjennes ikke. Jeg husker det ble sagt ved tilbakekomsten: "Du fikk vel mat." "Ja, det var reine gjestebod, det."
14. Nei, det kjennes ikke, uten i et spesielt tilfelle da hun som hadde født var så svak, at hun ikke kunne ta imot de som var komne med sengmat, bare hushjelpen hadde gitt disse mat. Når så kona kom opp ble alle de som var komne med sengmat bedt (-cr. 20 stkr.) til et ordentlig gjestebud med svinestek etc.
15. Ja, på 30 år vites bare om et uekte barn, og der ble ingen sengmat boren.
16. Skikken skiftet litt etter litt fra 1900 og utover, og i de siste 20 - 25 år går ingen med graut.

- 2
17. Ja, sukkerkavring (tvebakk) levertes samtidig med grauten.
  18. I steden for grauten bæres nå blomster og en liten ting til barnet (bukse, skjorte, blomster, vase, sølvskje o.s.v.)
  19. Ja, nærmeste slekt og venner. 5 av disse var faddre.
  20. Ja, det kaltes barsel.
  21. Faddrene gav såkalt faddergave: Sølvskje eller en gjenstand opptil 5-kr. verdi. Vår egen gutt var døpt 1917 og sognepresten med frue var fadder. De gav en bankbok på kr.20.- Nå gir man også fra 10.- til kr. 20.- i barnedåp. Det var ingen bestemt spiseseddel.
  22. Nei, de sendte ikke likt. Det var vanlig at hun som bar barnet gav mest.
  23. Det er likedan nå også, men nå er gaven blitt kr.10 til kr.20.-

B. Fødselsdag.

24. Det var ikke vanlig å holde selskap på fødselsdagen her (i Bømlo), Men vi barna fikk 50 øre av far, og mor la duk på bordet, og så fikk gebursdagsbarnet 1 kokt egg og 1 plate sjokolade ved frokosten. Jeg gav mine barn kr.1.- Egg og sjokolade platen er fremdeles tradisjon. Men nå får hele familien også drikke sjokolade sammen med bursdagsbarnet.
- 25 - 28 Se nr.24.
29. Ja, nå er det mange voksne som feirer dagen hvert 5-år og trakterer både med sjokolade og bløtkake med lys på - og ikke å forglemme kaffe og kringle eller smørbrød tilslutt. Man ber sammen slektninger og venner etter husrum og økonomi opptil 10 - 20 gjester.

C. Konfirmasjon.

30. For 60 - 70 år siden(1880 - 90) var økonomien dårlig her, hvor flest alle var fiskere. Derfor var det for mange vanskelig å skaffe klær til konfirmanten, så det var lite selskaper. Nærmeste familie ble gjerne bedt og fikk middag (ofte kjøtsuppe) og ble da også ofte værende tilkvelds. Risengryns- eller hvetemelsgraut.
31. Ja, nå er det mer alment å gjøre noe ekstra til en konfirmasjon. Det har tatt til litt etter litt, men særlig etter siste krig, da fiskerne har hatt bra inntekter.
32. Nærmeste slektninger. Presten bor ikke i dette herred, så det er sjelden han blir med. Mens jeg var lærer og klokker ble jeg ofte bedt (gjerne flere stder samtidig), og møtte ofte opp et par steder samme dag.
33. Det er vanlig å gi konfirmanten en gave: F.eks., bok fyllepenn, mansjettknapper, slipsnål, brystnål osv eller penger. I gamle dager til verdi av fra kr.1- til kr.5.- Nå verdi kr.5 til kr.20.-
34. Det vanlige er at bare gjestene gir gaver, men det hender også at andre gode venner sender en gave til konfirmanten, hvis man har omgang i huset.
35. Nei, ikke noen bestemte retter. Enhver trakterer etter evne det de kan ha for hand eller kan skaffe seg (F.eks. om de har slaktet.)

D. Bryllup.

36. Nei det er ingen som husker her nå, men jeg minnes min morfar(født i 1835) fortalte at han hadde vært belemann og vært i beleveitsla.

37. Før 1880-åra holdt man bryllup i 3 dager. I 1890-åra holdt noen på i 3 dage, men andre i 2 dager. Nå møter man i kirken i kl.18-tiden og får 3 mål mat og går så hjem utover natten.

38. I juli 1895 giftet en bankkasserer seg. Brudgommen var sønn av en fyrvokter, og bruden var datter av en velstående bonde. I dette bryllup var bl.a. Johan B. Vorland (nå 81 år), som forteller: "Det var et 3-dagers bryllup. Gjestene opp torsdagen kl.11. Det var pent vær og da gjestene vel 100 (mest ungdom) kom, ble de stående et stykke fra huset inntil kjøkemesteren kom og bad dem inn. Etter tidens skikk var de ikke så villige å gå inn, man måtte vise seg noe streng budt, og så tok man til å skubbe i hverandre og sa: Gå du først." "Nei gå nå du." Etter en hel del strev fikk så kjøkemesteren gjestene ihus og tilbords etter rang og anseelse. Så kom kjøkemesteren med brennevins flaska, og gjestene fikk hver sin dram. Bordene bugnet av mat: tykke smørbrødsiver stablet høyt på fatene og hjemmebakt lefse, kråtakaker og vafler. Så kommer brudeparet. Brudgommen i mørk dress og bruden i full pynt, hvit kjole hvit slør med grønn myrtekrans.

Kjøkemesteren holder nå en velkomst-tale og ber gjestene gjøre sitt til at de alle kan få et gildt bryllup, og mange gode ønsker for brudeparet. Så kommer oppvarterne med kaffen, og det første måltid tar til under livlig og god stemning.

Man gav seg god tid ved bordene, og da alle var forsynt avsluttet kjøkem. med bordvers. Man gikk så ut(i godværet), pratet og vitset med hverandre og mennene røkte sin snadde.

Så spadserte hele følget til kirken($\frac{1}{2}$ times gang). Der møtte man opp i 3-tiden(kl.15). Vielsen tok dengang cr. 1 times tid. Så først i 6-tiden (18) ble middagen servert. Det var oksestek og poteter med hjemmebrygget øl i ølboller og kruser, så alle kunne forsyne seg alt de ville. så kom desert, sviskegraut med fløte, og tilsist hver sin dram brennevin.

Etter middagen gikk ungdommen til en sjøbu og danset (trekspil).

Såsnart oppvarningspikene hadde vasket opp etter middagen og kaffen var ferdig, ble det sendt bud til danserne og kaffen med kaker ble servert. Da var kl. cr.10 (22). Nå ble ikke servert dram, men etter kaffen fikk hver ungkar og andre med som ønsket det, hver sin flaske brennevin på lommen. Og så bar det til dansebua igjen.

Kveldsmat ble det først i 2-tiden om natten. Det var smørbrød som ved første måltid, men med sjokolade 2-nen dag fikk alle som ønsket det frokost, men enkelte spiste hjemme, og kom først opp til middag i 2-tiden (14). Middag den dag var fisk (saltsprengt torsk), poteter og melkesuppe, og øl stod alltid på bordet under hele bryllupet. Kaffe og kveldsmat som førrige dag, men isteden for sjokolade fikk man the.

3-dje dag. Kjøtkaker til middag med rispudding.

Siste måltid kl.11 (23) var bruregrauten(risengryn). Etterpå trakk brudeparet seg tilbake til brudeværelset med mange fl. brennevin. Og gjestene innfant seg der etter tur og gav i "Skålo". Enkelt person gav gjerne kr.5.- ektepar 10 kr. og ungarer som betalte for seg og sin jente (ofte kjæreste) hvis han hadde

- 4
- fått brennevinsflaske kr.15.- Med det samme man hadde betalt fikk man av bruden eller brudgommen skjenkt i glasset så mange drammer man ønsket. Vanlig tok man imot 1 eller 2.
- c. Ved hvert bryllup måtte der serveres bruregraut.
- d. Nei, ikke fast program.
39. I eldre tider tok ektepar med seg lefse, smør og ofte også dravle. Men før cr.60 år siden bar de med seg lefse og brurebrød(bestilt hos baker)og enkelte hadde også med seg dravle. Noe visst mål var det ikke.
40. Smøret var lagt i form som var utskåret, så når det ble tatt ut viste figurene fra formen.
41. Nei, bedemannen samlet aldri innkjøtt eller andre ting
42. Sendingen kaldtes: "Fødne".
43. Ektepar. Mannen bar, og kona leverte til 1-ste reikone.
44. Det er ukjent her.
45. Nei, smakebiten ble lagt i kurven, som ble tilbakelevert, da det ble sagt farvel.
46. Det var vanlig 4 koner av de mest aktede og som hjelpere hadde de 2 jenter til å oppvarte ved hvert langbord.De 4 koner som stelte med maten kaltes: Reikona.
47. Nei, aldri nå. Det ble slutt med flere dages bryllup litt etter litt, og under rasjoneringen i første verdenskrig (1914 - 1918) ble det helt slutt.
48. Ja, det hender av og til, men da må man reise til by.
49. De reiser nok til by og blir viet, men da holder de som regel et gjestebud med 2-3 mål mat for sine nærmeste, når de kommer hjem.
50. Man får bryllusgaver.
51. Jeg har ikke hørt om noen som holder fest, uten om 25 og 50 årsdagen.

E. Gravøl.

52. Først og fremst de nærmeste slektninger, og så de naboer som bodde på samme gardsnr.- cr.20 familier. Var der ikke så mange familier på en gard, slog man 2 gardar sammen (grend).
- En gardsmann tok på seg å gå fra hus til hus og be dem(på vegne av de pårørende) om å være gild og være med å følge N.N. til graven den dag og det klokkeslett.
53. Ingen her kjenner til at gravferd har vart mer enn 1 dag. Det vanlige var 3 måltider.
54. I 1895 i febr. var nedskriveren herav i gravferd etter en gammel mann i et - etter våre forhold - velstands hjem. Jeg har selv senere vært kjøkemester i over 100 gravferder, men dette var den eneste gang jeg har sett øl servert i gravferd.
- Gjestene var bedt til å møte kl.10, og de fleste møtte da. Men noen etternølere kom litt senere, så kjøkemesteren først kl.11 samlet kunne ønske gjestene velkommen. Så ble gjestene av kjøkem. benket tilbords ved de oppsatte langbord. (Flere hus hadde 1 langbord samt tilhørende langbenke og ved vertskap lånte man gjerne av hverandre).
- Når kjøkem. hadde sunget og lest bordbønn ble det servert kaffe og smørbrød, lefser, vafler og andre bakekaker. Reikonerne bar inn mat og la på fatene etter hvert som det minket, så da måltidet var slutt var det litet man kunne se der var spist, enda folk hadde forsynt seg godt.
- Så kom liktalen som ble holdt av kjøkemesteren, fordi presten bodde så langt borte og hadde besvær-

5

lig sjøvei.

I 2-3-tiden var man på gravplassen, hvor graven var oppkastet dagen før. Da man kom fra gravplassen fikk alle middag: Saltsprengt fisk (sei) med smeltet smør og poteter og melkesuppe. På bordet stod ølboller og ølkrus, så enhver kunne forsyne seg etter behag.

Såsnart oppvarningsjentene hadde vasket opp etter middagen ble det servert kaffe og kaker, boller og esser.

Senere på kvelden fikk man hvetemelsgraut med sukker og kanel på servert i steintøf, og så mange fat at alle nådde bort i ett av fatene.

Nå skulle det være slutt etter skikk og bruk, men etter beskjed fra avdøde's sønn meddelte kjøkemesteren at folk måtte ikke gå ennå, for de skulle få et måltid mat om en stund. Og i 2-tiden om natten fikk vi kalvesteik poteter og øl og tilslutt kaffe.

Ved hundreårs-skiftet var det vanlige 3 måltid : Mat med samme man møtte fram. Middag når man kom fra gravplassen og senere kveldsmat.

55. Det har vi intet hørt om.
56. Hovedmåltidet ble kalt middag.
57. Som regel i avdødes hjem, men var der forlite plass så stillte nabo med større plass sitt hus til rådighet.
58. De tok sendingen med seg.
59. Nei, ikke på spesiell måte.
60. Bortfaller.
61. Ja, når ugifte kvinner ble gravlagt ble det servert "Bruragraut", men aldri etter ugifte mannspersoner.
62. Overgangen har skjedd litt etter litt. I 1922 var jeg i den første gravferd med bare 2 måltider, men noen uker senere var jeg med i ett med 3 måltider.
63. Alkohol har ikke vært brukt de siste 60 år. Se nr. 53 og 54.
64. Nei, tvertimot, hjemmebrygging holdt seg lenger ved bryllup og gjestebud.
65. Nå er det bare ett måltid og det er smørbrød, bløtkaker, som serveres med samme man kommer fra gravplassen - på bedehuset.
66. Nei, nå brukes aldri alkohol.
67. Nei, det har aldri hendt her.
68. Her brukes bare muntlig innbydelse ennå.
69. Hvilket årstall kan jeg umulig si. Det er bare enkelte som bruker å avertere dødsfall i aviser her ennå.

F. Nye fester.

70. 17.mai har lærerpersonalet helt fra 1898 samlet skobarna og andre interesserte ved skolen. De møter i besteklar og med flag. Derfra går man i tog et par km. Tidligere holdt så læreren 17.maitalen, men i de senere år marsjerer man til kirken, hvor presten holder gudstjeneste. Om kvelden er det almindelig folkfest på bedehuset.
71. Ja, noen, men ikke mange feirer morsdagen. Det vanlige er at større barn sender mor en liten gave. Jeg hørte ikke noe om morsdag før i 1920-årene.
72. Nei, det har jeg ikke hørt noe om.
73. Nei, det har jeg ikke hørt om.
74. Det vanlige er at mor steker en kake i konfyren dagen før morsdagen.
75. Kjentskapen kom gjennom aviserne.